

Archeologienota Schilde Van de Wervelaan 70-76

Resultaten van het archeologisch vooronderzoek

COLOFON

Titel

Archeologienota Schilde Van de Wervelaan. Verslag van Resultaten

Auteurs

Marleen Arckens, Christine Beckers, Jan De Beenhouwer

Plaats en datum

Wijnegem 6 december 2019

Fodio Rapport Folio 28

Wettelijk Depot D/2019/13.179/30

Projectcode

2019K209

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Luchtfoto winter 2018 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

Samenvatting.....	5
1 De resultaten van het bureauonderzoek	6
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	6
1.1.1 Administratieve gegevens.....	6
1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt.....	8
1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling.....	13
1.1.4 Werkwijze	14
1.2 Assessmentrapport	15
1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied	15
1.2.2 Historische situering	19
1.2.3 Archeologische situering.....	23
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	25
1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	27
Bibliografie.....	28
Figurenlijst	29
Archeologische periodes in Vlaanderen.....	30

Samenvatting

Het onderzoeksgebied met een oppervlakte van 3487 m² situeert zich in Schilde aan de Van de Wervelaan, tussen de historische kern van Schilde in het zuiden en de Turnhoutsebaan in het noorden.

De bestaande bebouwing en begroeiing zullen worden verwijderd. Op het projectgebied wordt een gebouw gepland dat voorzien is van een parkeerkelder. De uit te graven oppervlakte voor het bouwen van de kelder omvat 1835 m². De resterende ruimte wordt na de bouwwerken opnieuw als groenzone ingericht. De bestaande tweewoonst met kelder valt volledig samen met de nieuw te bouwen kelder. Er wordt dus bijkomend over een oppervlakte van 1325 m² een diepe bodemingreep gepland die met zekerheid het archeologisch relevant niveau bereikt. Ook het rooien van de bomen op de twee westelijke percelen kan schade toebrengen aan eventueel in de bodem aanwezig archeologisch erfgoed.

Het onderzoeksgebied bevindt zich op het interfluvium tussen de Zwanebeek in het westen en de Kleine Beek in oosten. Op de quartairgeologische kaart bevinden de dichtstbijzijnde zones met fluviatiele afzettingen uit het holocene, mogelijk tardiglaciaal, zich in de vallei van de Kleinebeek, op een afstand van ca. 700 m ten oosten van het onderzoeksgebied. Het projectgebied bevindt zich niet in een gradiëntzone en ook niet op de overgang van hoger gelegen droge gronden naar lager gelegen natte zones. Vermits het onderzoeksgebied zich niet in een gradiëntzone bevindt en op grote afstand van open water gelegen is wordt de kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite als laag ingeschat..

Uit de beschikbare historische kaarten blijkt dat het onderzoeksgebied van het derde kwart van de 18de eeuw tot het midden van de 20ste eeuw in gebruik was als akker. Op de topografische kaart van 1969 werd voor het eerst een gebouw gekarteerd. Het gaat om de tweewoonst met kelder die nog steeds op het onderzoeksgebied staat. Het gebouw heeft een oppervlakte van 510 m². Binnen de contour van de tweewoonst wordt geen archeologisch erfgoed meer verwacht. Het bijgebouw tegen de zuidelijke perceelsgrens is een lichtere en minder diep gefundeerde constructie. De verwachting is dat deze geen of slechts een beperkte verstoring van het archeologisch niveau heeft teweeg gebracht.

De bodem van het onderzoeksgebied bestaat uit een zeer droge tot droge zandige plaggenbodem. In het zuiden van het onderzoeksgebied kan onder het plaggendeck een begraven profiel in de vorm van een podzol of verbrokkelde textuur B horizont voorkomen.

Op basis van de topografische ligging, de bodemgesteldheid en het historisch landschapsgebruik wordt het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied als hoog ingeschat voor sporen gaande van het neolithicum tot de late middeleeuwen/ begin nieuwe tijd. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van grondsporen uit deze periodes is afhankelijk van de mate waarin het oude loopvlak is opgenomen in de oudste akkerlagen.

Gezien de impact van de geplande bodemingrepen en de geformuleerde archeologische verwachting wordt verder archeologisch vooronderzoek aanbevolen. Het onderzoek moet duidelijk maken of er archeologisch erfgoed aanwezig is binnen het onderzoeksgebied en of verder onderzoek kan leiden tot kennisvermeerdering.

De initiatiefnemer beroept zich op juridische redenen om verder vooronderzoek uit te stellen tot na het verlenen van de omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. Daarom wordt voorgesteld een proefsleuvenonderzoek uit te voeren in uitgesteld traject. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zullen eventuele verdere maatregelen worden bepaald.

I De resultaten van het bureauonderzoek

I.1 Beschrijvend gedeelte

I.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2019K209
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Schilde
	Deelgemeente	Schilde
	Site	Van de Wervelaan 70-76
Kadastrale gegevens		Schilde Afd. 2, Sectie C, 44A3, 44C3, 45K, 45E2, 44B3
Oppervlakte onderzoeksgebied		3487 m2
Oppervlakte bodemingreep		3487 m2 (kelder + omgevingsaanleg na bouwwerken)
Bounding box	punt 1 (NW)	x 164800.701 y 213849.554
	punt 2 (ZO)	x 164890.034 y 213829.490
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		509 m2 = kelder bestaande woning. Zie fig. 19
Begindatum onderzoek		21 november 2019
Einddatum onderzoek		6 december 2019

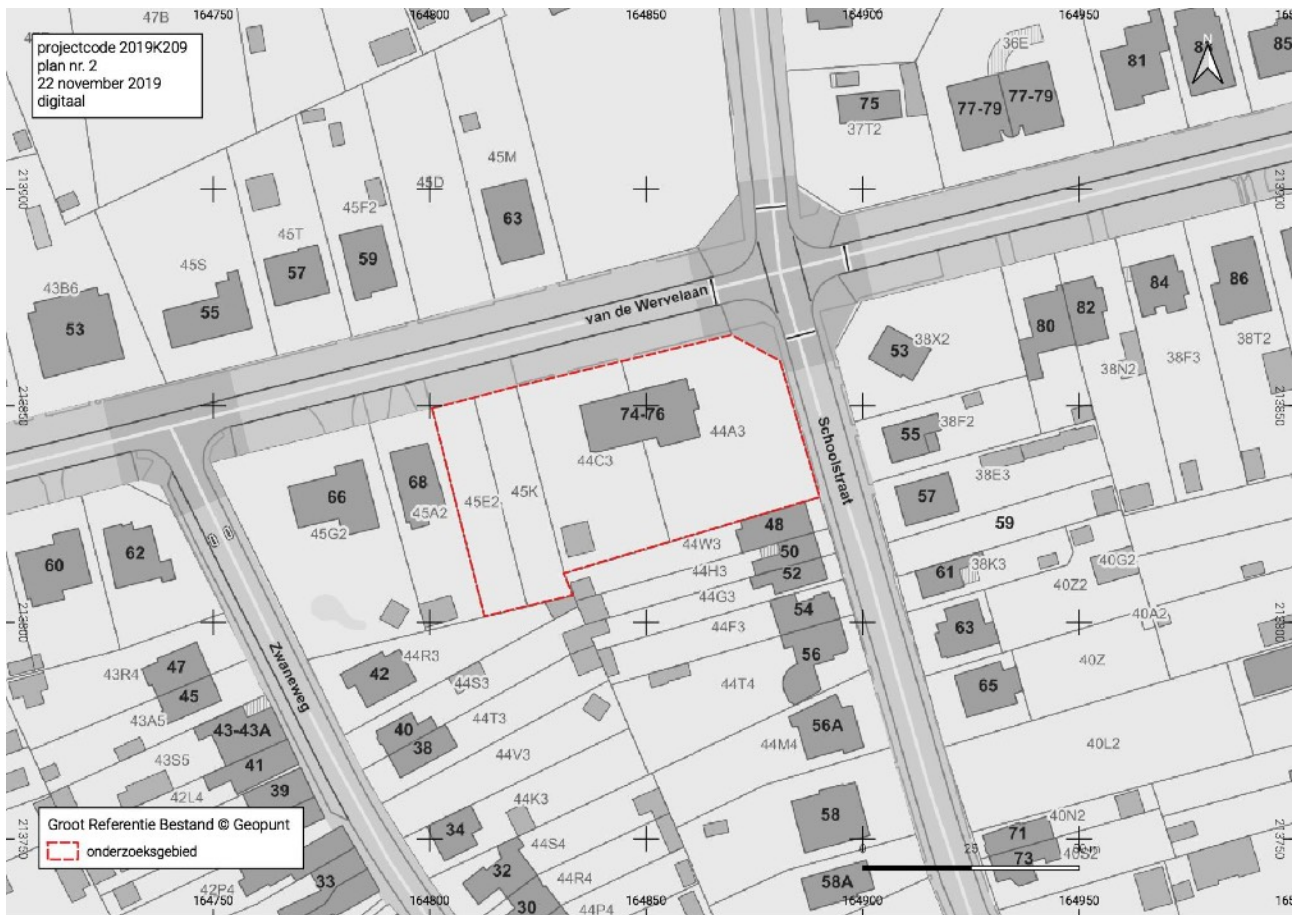

Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt

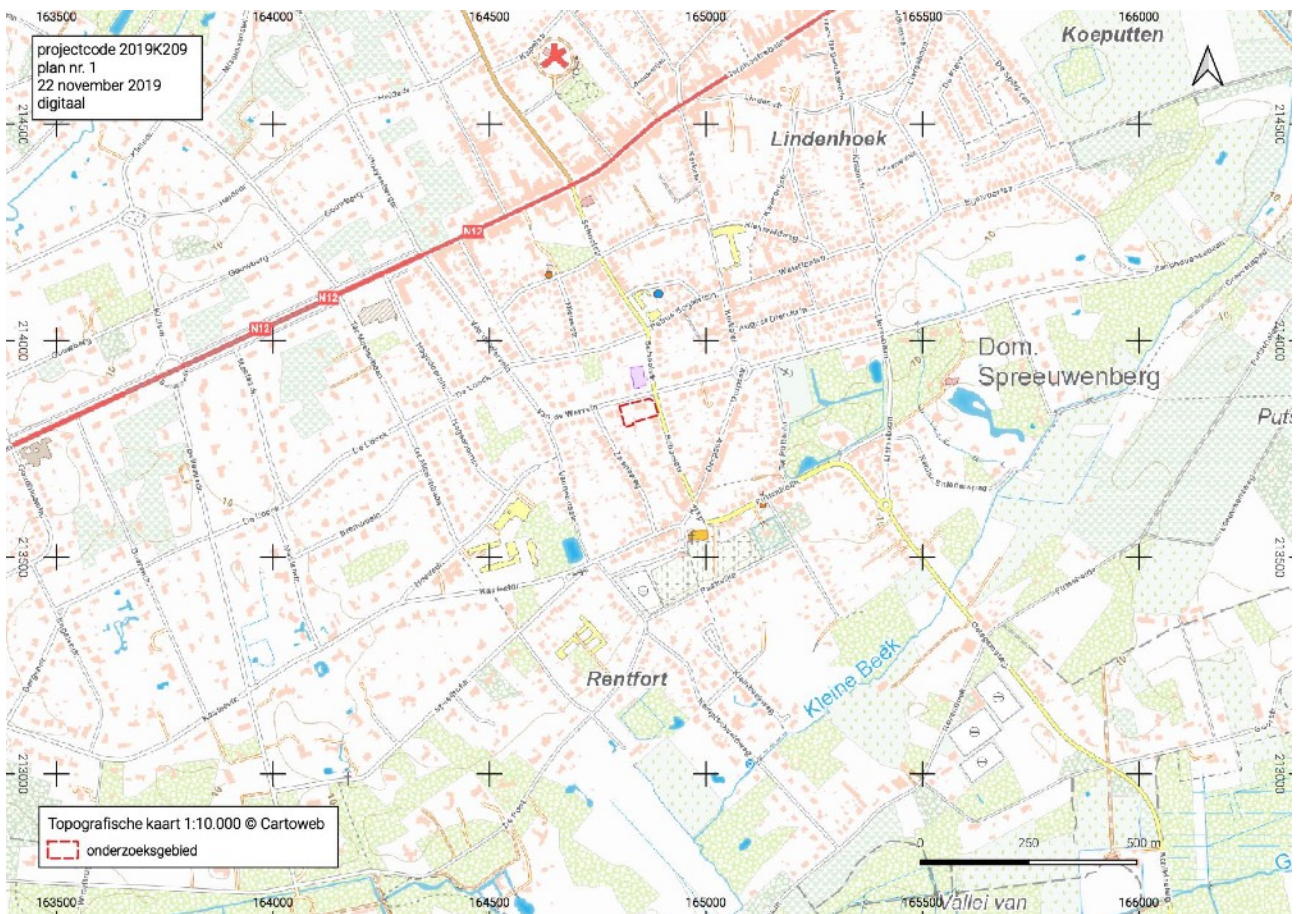

Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000. © Cartoweb

I.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerend Erfgoed-decreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerend Erfgoed-besluit van 16 mei 2014, die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016, gewijzigd op 18 juli 2017 gewijzigd op 18 juli 2017; 4 juli 2018 en 14 december 2018

Overwegend dat

- een omgevingsvergunning vereist is,
- er een bodemingreep is,
- het onderzoeksgebied zich niet bevindt in een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt,
- het gebied zich niet volledig binnen het gabarit van bestaande lijninfrastructuur bevindt,
- het projectgebied geen deel uitmaakt van een beschermde archeologische site of vastgestelde archeologische zone,
- het perceelsoppervlak groter is dan 3000 m²,
- de bodemingreep groter is dan 1000 m²

dient een archeologienota bij de aanvraag tot omgevingsvergunning te worden gevoegd.

Bestaande Toestand

Het onderzoeksgebied met een oppervlakte van 3487 m² situeert zich in Schilde aan de Van de Wervelaan 70-76. Het grenst in het oosten aan de Schoolstraat. Op de percelen 44C3 en 44A3 staat één gebouw dat twee woningen herbergt. De tweewoonst is voorzien van een kelder voor elke woning en heeft een oppervlakte van 510 m². In de zuidwestelijke hoek van perceel 44C3 staat een bijgebouw. De percelen 45E2 en 45K zijn onbebouwd, maar begroeid met hoogstammige bomen.

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2018. © Geopunt

Fig. 5 Inplantingsplan parkeergarage © AIDarchitecten 14/11/2019

Geplande werken en bodemingrepen

De bestaande bebouwing en begroeiing zullen worden verwijderd. Op het projectgebied wordt gebouw gepland met daarin 24 wooneenheden. Het nieuwe gebouw zal voorzien worden van een parkeerkelder die plaats biedt aan 36 garageboxen en 67 fietsplaatsen. Tegen de noordelijke gevel zijn op drie plaatsen liften en trappen voorzien die de verticale verplaatsing binnen het gebouw mogelijk maken. De uit te graven oppervlakte voor het bouwen van de kelder omvat 1835 m². De kelder reikt tot 3,35 m -mV, de liftschachten tot 4,55 m -mV.

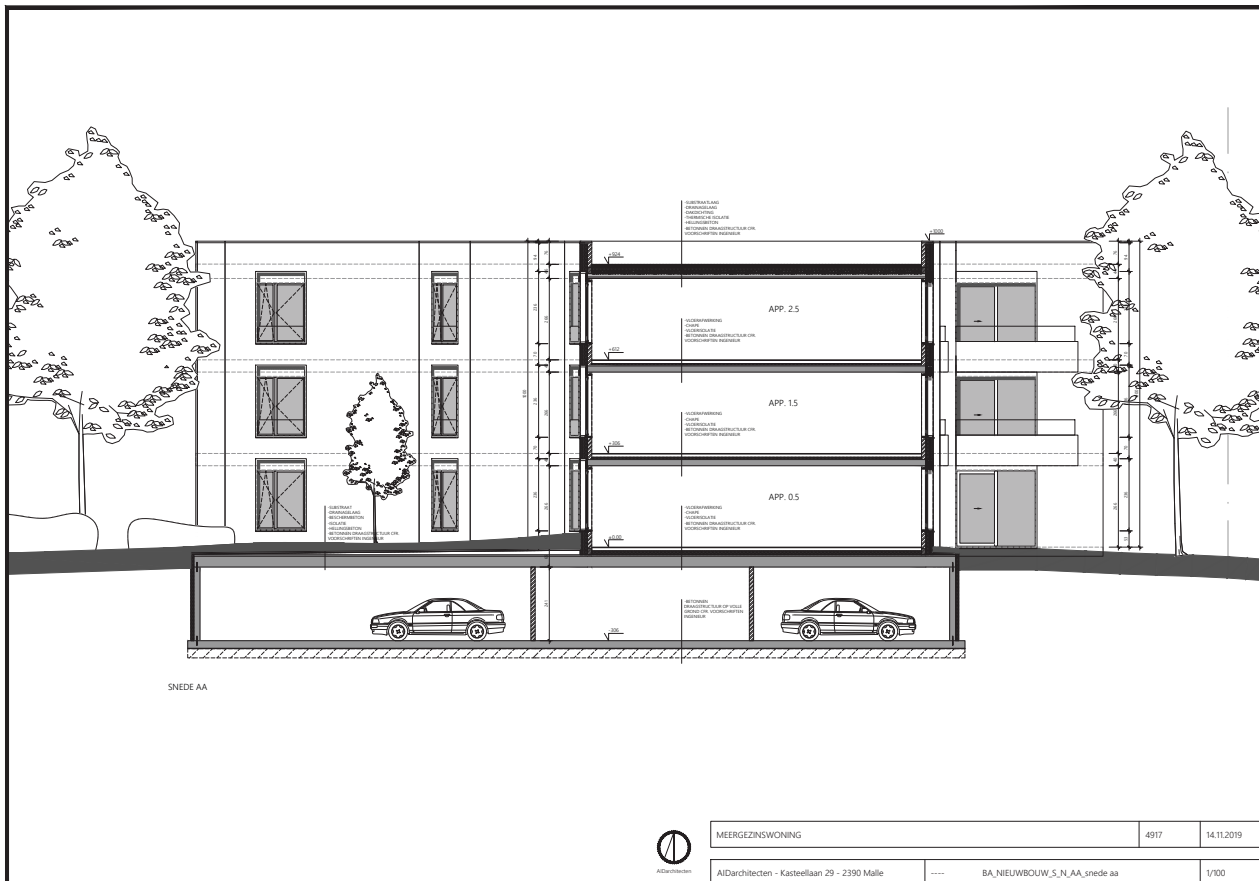

Fig. 6 Snede doorheen het geplande gebouw © AIDarchitecten 14/11/2019

I.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

I.1.4 Werkwijze

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie¹, de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart, de bodemkaart volgens Belgische classificatie², het kadastraal percelenplan³ en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen⁴. De geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd vermits deze niet beschikbaar is voor het projectgebied. De bodembedekkingskaart werd geraadpleegd maar niet afgebeeld omdat zij geen bijkomende informatie opleverde na consultatie van verschillende reeksen luchtfoto's. Op de bodemerosiekaart lag het onderzoeksgebied in een zone waarvoor de kaart geen informatie verschaft. De opdrachtgever leverde het opmetingsplan bestaande toestand en het kelderplan en een snede doorheen de geplande toestand.

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1777), de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854). De historische topografische kaarten van 1873, 1939, 1969 en 1989 werden geraadpleegd via Cartesius. De Popp-Kaart (1842-1879) is voor het onderzoeksgebied niet beschikbaar.

Er werd gewerkt met de geografische rasterdatasets van de kaarten beschikbaar via geopunt. Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale, Vlaamse en Provinciale overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.18 Las Palmas.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal en de beschikbare cartografische bronnen geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt.

De gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied. Via het geoportaal van Onroerend Erfgoed⁵ werden de inventaris van beschermde archeologische sites en de kaart van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt geconsulteerd.

¹ webservice cartoweb.be van het NGI.

² <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

³ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nL_BE.

⁴ <http://www.geopunt.be>.

⁵ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02>.

I.2 Assessmentrapport

I.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in Schilde in de provincie Antwerpen. Het projectgebied situeert zich 280 m ten noordwesten van de Sint-Guibertuskerk. Geografisch behoort Schilde tot het Land van Zoersel-Wijnegem in de Centrale Kempen. Het is terug te vinden op de topografische kaart 1:10000 kaartblad 16/1 N.

Het onderzoeksgebied ligt in de Depressie van de Schijns-Nete. De depressie omvat het gehele middelste deel van de provincie Antwerpen. De gemiddelde hoogte bedraagt er 15 m TAW. Het gebied is opgebouwd uit erodeerbare zandige formaties. De Nete en de Schijn hebben in dit zandige gebied een uitgebreid stroombekken gegraven.⁶ Het onderzoeksgebied daalt lichtjes af van 11,8 m TAW in het noorden naar 11,3 m TAW centraal in het onderzoeksgebied en klimt terug naar 11,6 m TAW in het zuiden van het onderzoeksgebied.

Hydrografisch behoort het projectgebied tot het deelbekken van de Bovenschijn, het Beneden-Scheldebekken en het stroomgebied van de Schelde. Het ligt op het interfluvium tussen de Zwanebeek en de Kleinebeek. Ongeveer 600 m ten oosten van het onderzoeksgebied stroomt de Lindenloop. De waterloop mondt ten zuidoosten van het onderzoeksgebied uit in de Kleinebeek.

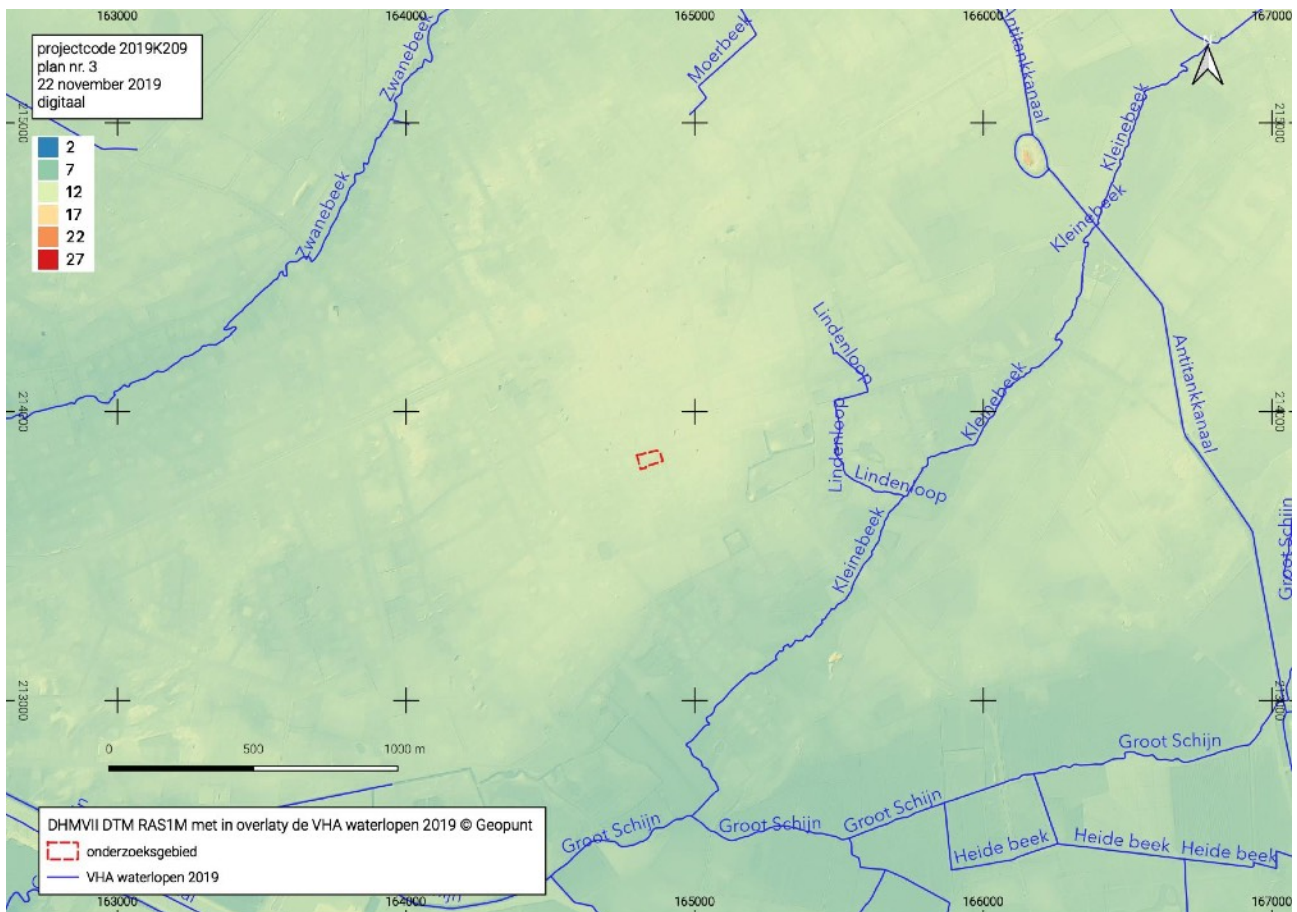

Fig. 7 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2018. © Geopunt

⁶ Goolaerts & Beerten 2006.

Geologische en bodemkundige situering

Het prequartair substraat behoort volgens de tertiair geologische kaart tot de Formatie van Lillo, en dateert uit het Plioceen. De Zanden van Lillo bestaan uit groen tot grijsbruin fijn weinig glauconiethoudend zand met schelpen aan de basis.⁷

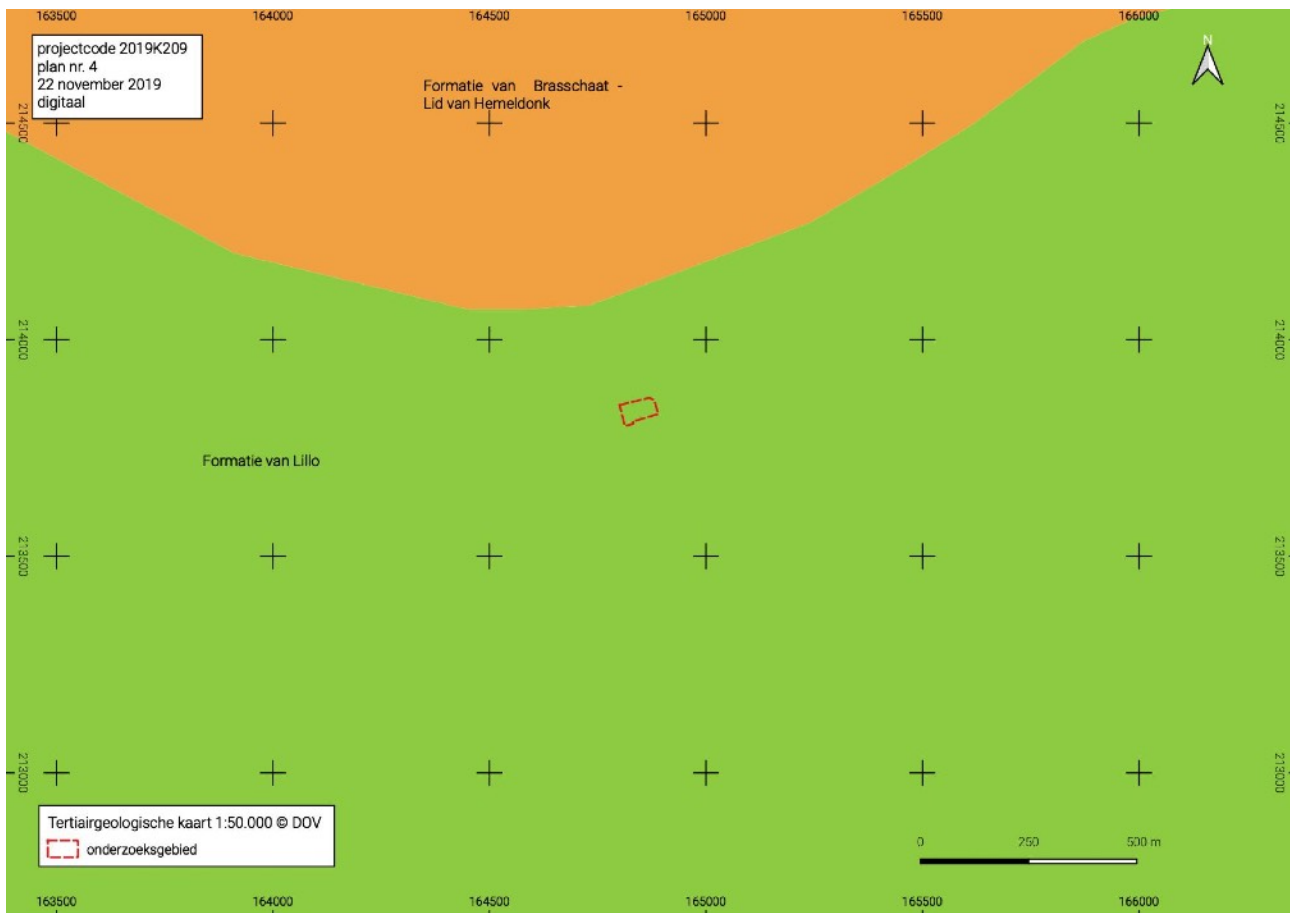

Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV

Op het prequartair substraat vonden tijdens het weichseliaan (laat-pleistoceen), mogelijk vroeg-holoceen eolische afzettingen plaats die behoren tot de Formatie van Wildert. Deze eenheid bestaat uit geel en geelgrijs vrij goed gesorteerd zwaklemig kwartshoudend zand. Sporadisch is het grindhoudend, waarschijnlijk door cryoturbatie van onderliggende grindrijke afzettingen. Soms wordt aan de basis een keienlaag aangetroffen of een lichte bijmenging van glauconiet. De typische gele kleur gaat beneden de watertafel vaak over in een meer grijze kleur. De formatie is allochtoon en omvat de dekzanden in het noorden en noordoosten van België. De dikte varieert tussen 1 en 4 m.⁸ De zones met fluviatiele afzettingen die dateren uit het holoceen vallen samen met de valleien van de Kleinebeek/Groot Schijn en de Zwanebeek.

⁷ Schiltz et al. 1993.

⁸ Goolaerts & Beerten 2006.

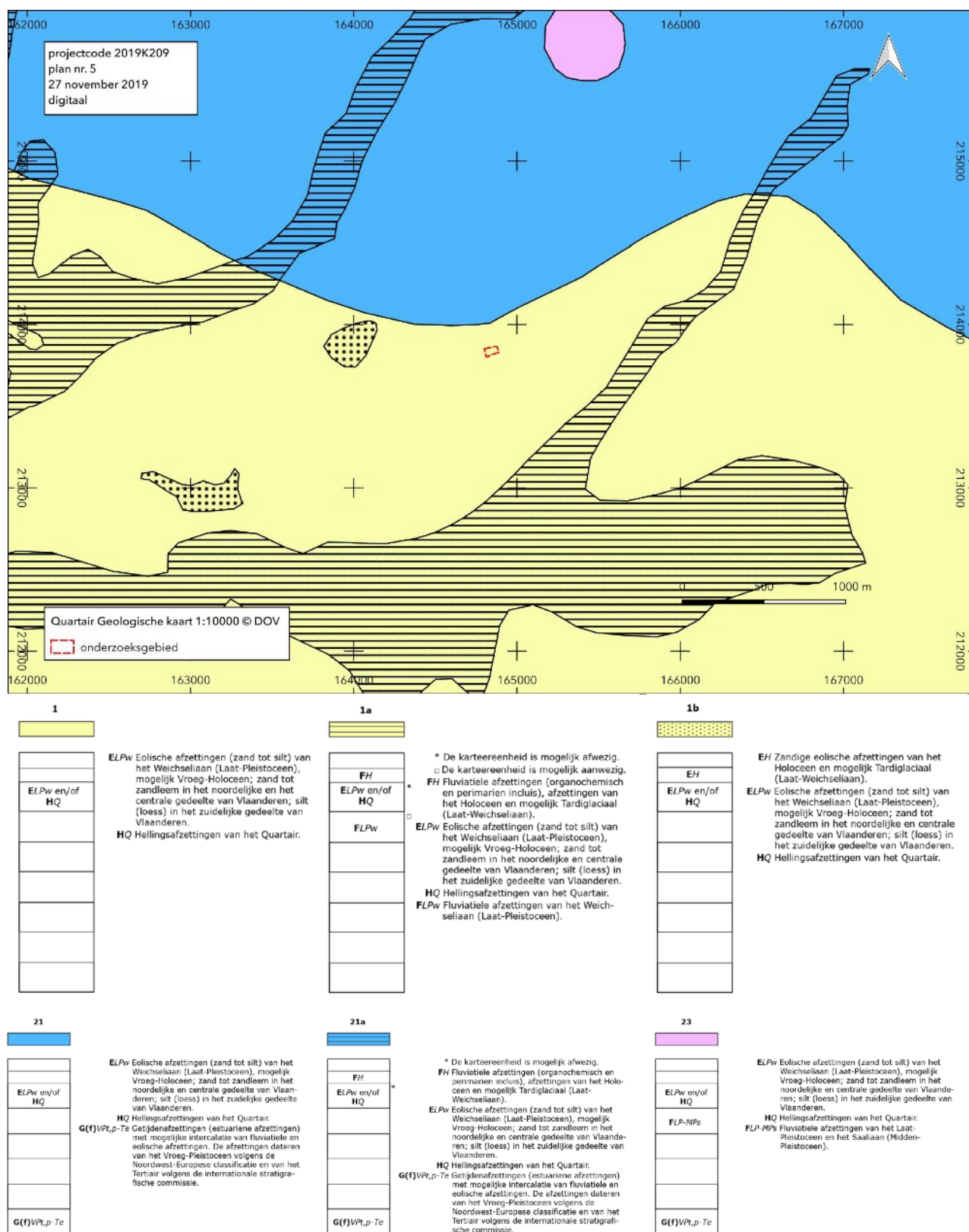

Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart. © DOV

I.2.2 Historische situering

Inleiding

Schilde behoorde tot het markgraafschap Antwerpen, dat in 1106 bij het hertogdom Brabant werd gevoegd. De oudste vermelding van Schilde is te vinden in een oorkonde uit 1183, onder de naam Schinla. De dorpskern vormde zich tussen de heide in het noorden en de moerassige vallei van de Grote Schijn in het zuidoosten van de gemeente, nabij de Sint-Guibertuskerk. Reeds in 1185 verwierf de abdij van Affligem het huidige Puttenhof. In 1336 verkreeg de abdij in Schilde rechten op wereldlijk en kerkelijk vlak. Vanaf dat ogenblik beschikte ze over een abtskamer en laathof, het Puttenhof of Goed ten Putte genoemd. Dat vormde samen met de kerk het geestelijk centrum van de gemeente. In de 17de eeuw werd de abtskamer verbouwd tot hof van plaisantie.

In de 14de en 15de eeuw was de familie van Diedeghem eigenaar van de heerlijkheid Schilde. Buiten de grootgrondbezitters en de abdijen was de rest van het grondgebied in bezit van de hertogen van Brabant.

De verbindingsweg van Antwerpen via Turnhout naar Keulen was reeds in de middeleeuwen een belangrijke handelsroute. Deze weg doorkruist het grondgebied van Schilde van west naar oost. Na de rechtekking en aanleg als steenweg tussen Antwerpen-Turnhout in 1745 evolueerde Schilde voornamelijk in de 20ste eeuw van een nederzetting bij de Schijn naar een straatdorp langs de Turnhoutsebaan.

De bebouwing rond de Turnhoutsebaan bereikte reeds het verzadigingspunt tussen 1920 en 1940. De gronden tussen de oude dorpskern en de Turnhoutsebaan werden verkaveld na de Tweede Wereldoorlog. Het karakter van de dorpskern werd vanaf begin 20ste eeuw sterk gewijzigd door de aanleg en het rechtekken van wegen. Tenslotte ging in de jaren 1960 een gedeelte van de historische dorpskern rondom de kerk verloren door de aanleg van het huidige Kerkplein.

Door de aanwezigheid van heide- en bosgebied was Schilde in de 19de en de 20ste eeuw een uitgelezen vakantieoord dat na de Tweede Wereldoorlog een residentiële functie kreeg.¹⁰

Cartografische Bronnen

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, in 1771-1778 opgemaakt in opdracht van graaf de Ferraris, geeft een duidelijk beeld van de inrichting van het landschap op het einde van de 18de eeuw. Tussen de kerk omgeven door een kerkhof en het Puttenhof staan aan weerskanten van de baan gebouwen; Eén daarvan is hoogstwaarschijnlijk de monumentale pastorie. Ten westen en ten noorden van de kerk liggen nog een viertal erven omgeven met aansluitende moestuinen omgeven door hagen. De hoeves zijn omgeven door akker- en weiland. Het onderzoeksgebied bevindt zich 340 m ten noorden van de kerk en is in gebruik voor landbouw. De huidige Schoolstraat, als verbindingsweg tussen de kerk en de Turnhoutsebaan is nog niet aangelegd.

De topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) geeft al duidelijk het huidige wegennet weer: de Schoolstraat in het oosten, de Zwaneweg in het westen en de Speelhofdreef in het zuiden. De huidige Hendrik Consciencestraat maakt tussen de Petrus Bogaertslaan en de Dorpsstraat een noorwest-zuidoost gerichte verbinding. De Van de Wervelaan was nog niet aangelegd.

De Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) geeft een gedetailleerd beeld van de indeling van de percelen in de eerste helft van de 19de eeuw. Van de huidige percelering is op deze plannen niets terug te vinden. De huidige Schoolstraat is aangeduid als Sentier nr. 22, de Zwaneweg als Chemin nr. 28 en de Speelhofdreef als Chemin nr. 10. De Hendrik Consciencestraat is aangeduid als Chemin nr. 27. De percelen zijn gericht op de Schoolstraat en de Zwaneweg. Er loopt een perceelsgrens van west naar oost door het onderzoeksgebied.

De situatie op de topografische kaarten van 1873 tot en met 1939 blijft dezelfde als op de kaarten van het midden van de 19de eeuw. Op de topografische kaart van 1969 is de Van de Wervelaan aangelegd. De bewoning rond de kern van Schilde is toegenomen. Het onderzoeksgebied is nu bebouwd.

De luchtfoto van 1971 geeft eenzelfde beeld. Deze situatie blijft onveranderd tot vandaag.

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Schilde* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13702> (geraadpleegd op 27 november 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Puttenhof [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14145> (Geraadpleegd op 03-12-2019)

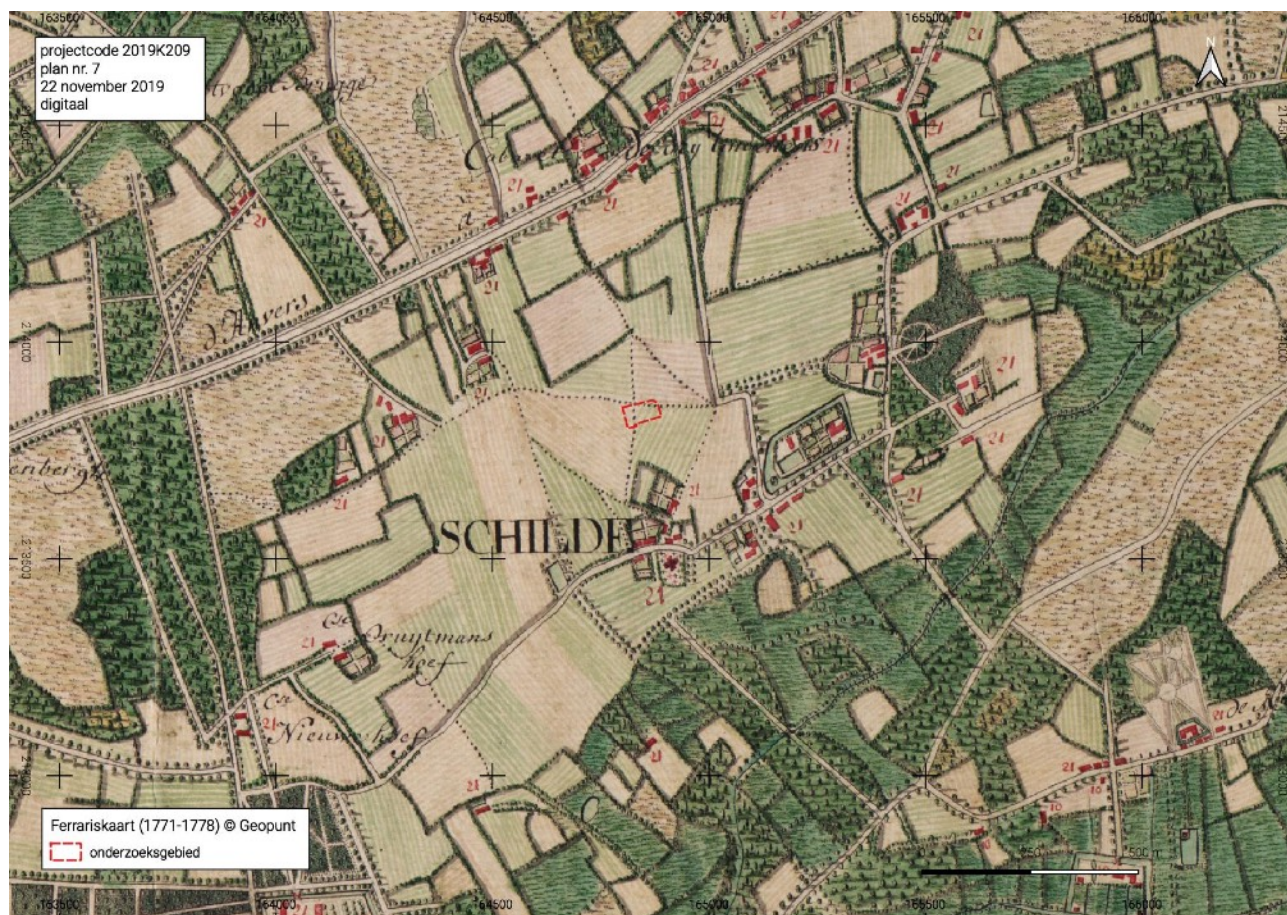

Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart (1771-1778) © Geopunt

Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) © Geopunt

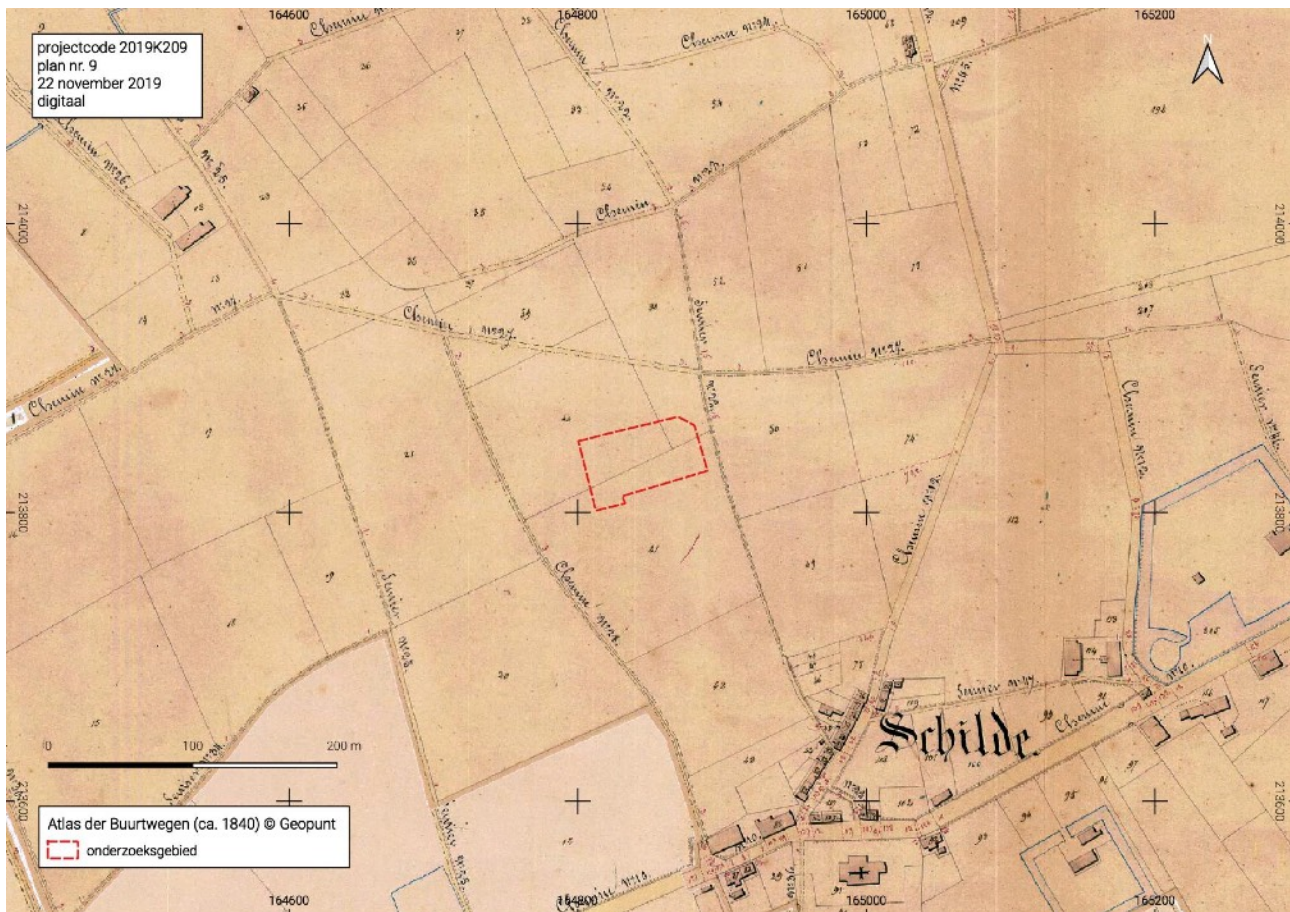

Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) © Geopunt

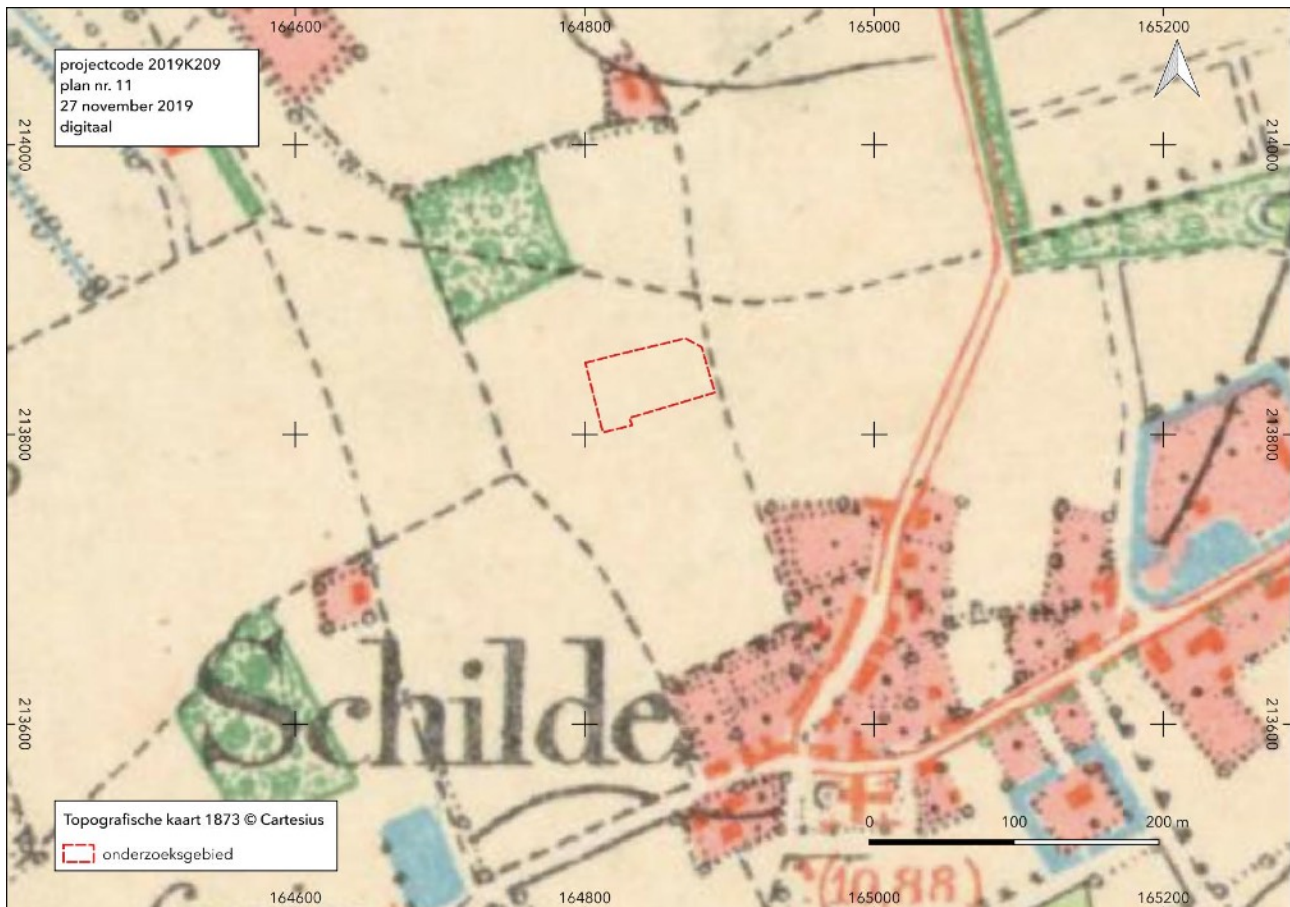

Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1873. © Cartesius

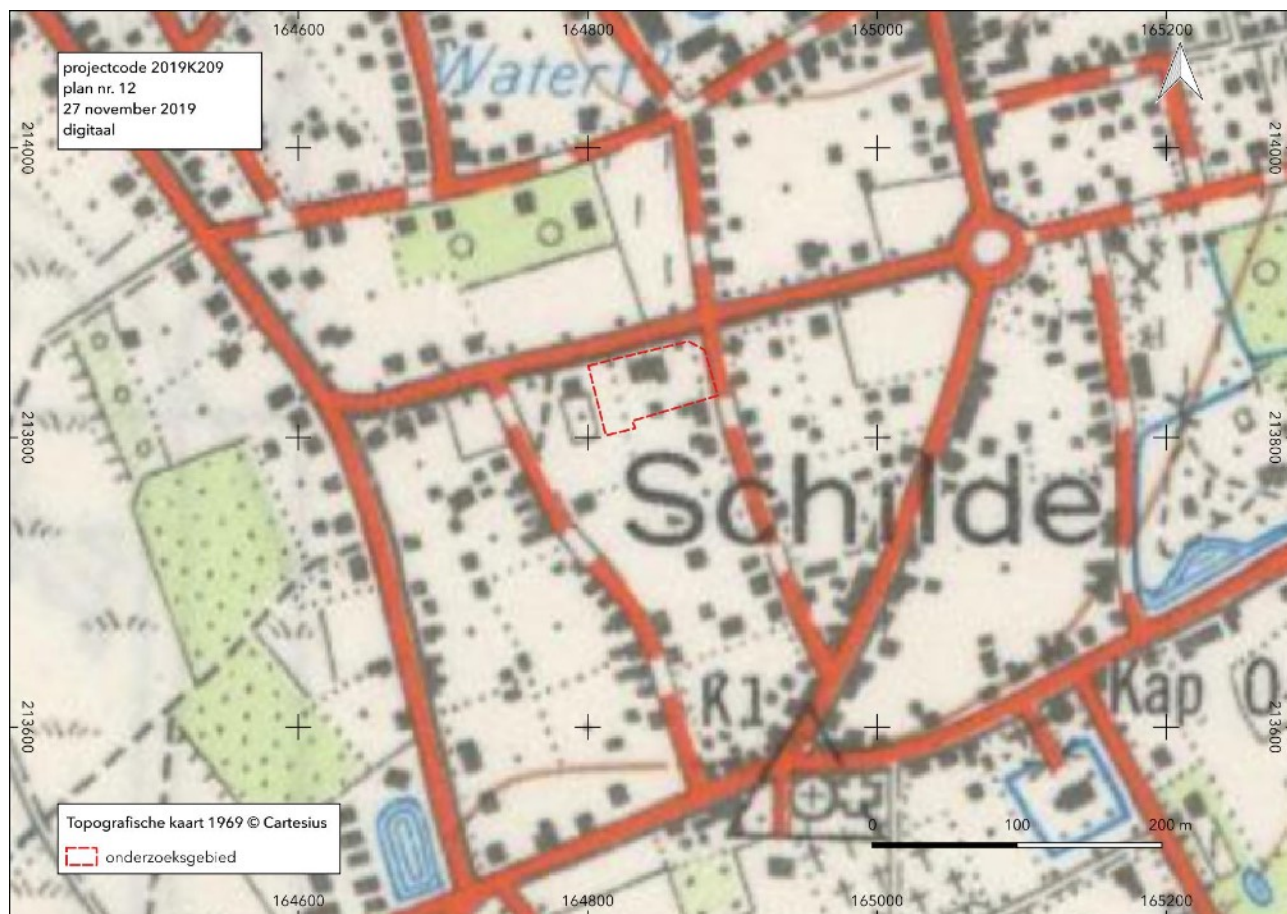

Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1969. © Cartesius

Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek, kleinschalig, zomer 1971 © Cartesius

1.2.3 Archeologische situering

Het onderzoeksgebied is niet opgenomen in een vastgestelde of afgebakende archeologische zone en behoort ook niet tot de gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.

Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen van de CAI (toestand oktober 2019) in overlay op het GRB met aanduiding van archeologienota's (groen gerasterd) en gebieden geen archeologie (zwart omrand - turkoois gearceerd). © cai.onroerenderfgoed.be & Geopunt

In de Centrale Archeologisch Inventaris¹¹ zijn binnen een straal van 500 m vier vindplaatsen opgenomen, allen ten oosten van het onderzoeksgebied.

- CAI ID 103203: Diegemhof (Schilde). In de late middeleeuwen stonden op deze locatie een schans en een hoeve. Beiden werden voor het eerst vermeld in 1312. In 1679 werd de hoeve nogmaals vermeld. Vanaf 1742 wordt er vermelding gemaakt van een luthof.¹²
- CAI ID 103200: Puttenhof (Regina Pacis) (Schilde). Reeds in 1185 verwierf de abdij van Affligem het huidige Puttenhof. In 1336 verkreeg de abdij in Schilde rechten op wereldlijk en kerkelijk vlak. Vanaf dat ogenblik beschikte ze over een abtskamer en laathof, het Puttenhof of Goed ten Putte genoemd. In de 17de eeuw werd de abtskamer verbouwd tot hof van plaisantie.¹³
- CAI ID 103201: Puttenhoflaan 10 (Schilde). Op deze locatie stond een 17de-eeuwse pastorie, die mogelijk teruggaat tot vòòr 1620.¹⁴

¹¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden.

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103203 Diegemhof (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103200 Puttenhof (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103201 Puttenhoflaan 10 (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

- CAI ID 103205: de St.-Guibertuskerk (Schilde) was vermoedelijk in oorsprong een vrije kerk die reeds in de 12de eeuw in bezit kwam van de abdij van Affligem. Ze werd tot kruiskerk vergroot in de 14de eeuw.¹⁵

Op grotere afstand, tussen 500 en 1000 m, zijn vijf locaties opgenomen in de CAI. In wijzerzin vanaf het noorden:

- CAI ID 103232: Kasteel Spreeuwenborg (Schilde). In de 16de eeuw stond hier een lusthof.¹⁶
- CAI ID 103197: Hoeve Spreeuwenborg (Schilde). In de 15de eeuw wordt vermelding gemaakt van een alleenstaande hoeve op deze locatie.¹⁷
- CAI ID 105360: Kleine Beek (Schilde). Langs de Kleine Beek werden neolithisch oppervlaktevondsten gemeld. De datering, context en bewaringstoestand van deze vondsten is eerder vaag.¹⁸
- CAI ID 100880: Kempische veldweg I (Schilde). In een akker langs de Kempische Veldweg werd bij metaaldetectie in 2007 een zilveren stuiver uit de 17de eeuw aangetroffen.¹⁹
- CAI ID 103212: Steenen hoeve (Schilde). Op deze locatie stond een alleenstaande hoeve uit de 18de eeuw.²⁰

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103203 St.-Hubertuskerk (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Parochiekerk Sint-Guibertus [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14128> (Geraadpleegd op 03-12-2019)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103232 Kasteel Spreeuwenborg (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103197 Hoeve Spreeuwenborg (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105360 Kleine Beek (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100880 Kempische veldweg I (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103212 Steenen Hoeve (Schilde) (geraadpleegd op 27 november 2019).

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

Het onderzoeksgebied ligt tussen de historische kern van Schilde in het zuiden en de Turnhoutsebaan in het noorden, op het interfluvium tussen de Zwanebeek en de Kleinebeek.

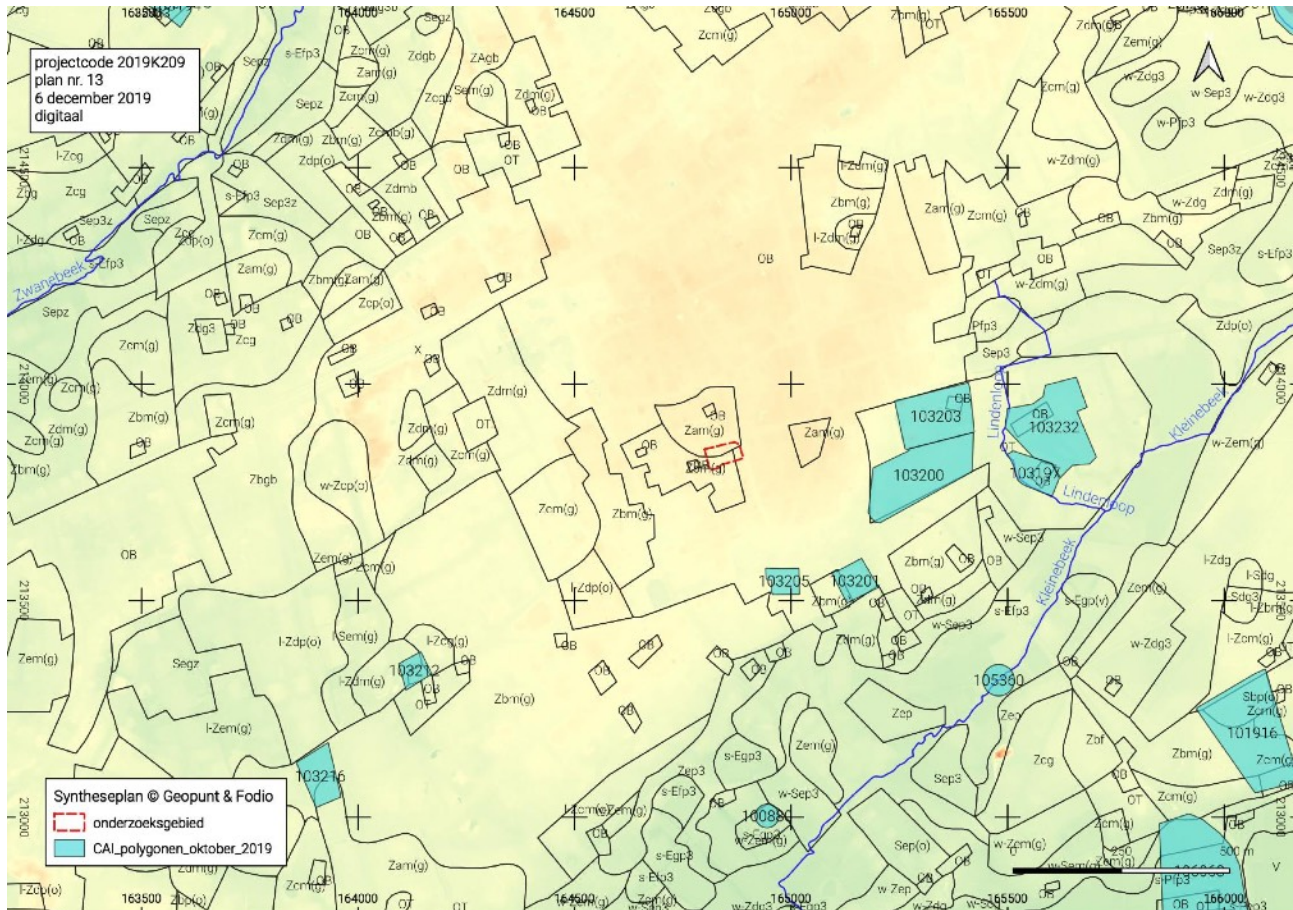

Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied op het DHM VII met in overlay de bodemkaart Belgische Classificatie, de polygonen van de CAI oktober 2019 en de VHA waterlopen 2019. © Geopunt

Binnen het onderzoeksgebied werd op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie een droge tot zeer droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont gekarteerd. In het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied kan er onder het plaggendeek een begraven profiel voorkomen in de vorm van een podzol of verbrokkelde textuur B horizont. De aanwezigheid van een plaggendeek kan ervoor gezorgd hebben dat eventueel in de ondergrond aanwezig archeologisch erfgoed buiten het bereik van de ploeg bewaard bleef. De bewaring van het bodemarchief is afhankelijk van de mate waarin het begraven profiel werd opgenomen in de ploeglaag.

Binnen een straal van 1 km rondom het onderzoeksgebied zijn er negen locaties van gebouwd erfgoed opgenomen in de CAI. Het gaat naast de kerk van Schilde om alleenstaande hoeves en luthoven uit de nieuwe tijd. Bij de Kleinebeek werden neolithische artefacten gemeld waarvan de datering, context en bewaringstoestand eerder vaag is. In de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied werd nog geen systematisch archeologisch onderzoek uitgevoerd.

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

De weg Antwerpen-Turnhout vormde in de middeleeuwen een onderdeel van de belangrijke west-oost handelsverbinding over land tussen Antwerpen en Keulen. In het midden van de 18de eeuw werd de weg gemoderniseerd tot steenweg. Rond de steenweg ontstond een baandorp. Het zwaartepunt van de bewoningskern van Schilde verschoof van de historische kern rond de kerk naar de Turnhoutsebaan.

Uit de beschikbare historische kaarten blijkt dat het onderzoeksgebied van het derde kwart van de 18de eeuw tot het midden van de 20ste eeuw in gebruik was als akker. Op de topografische kaart van 1969 werd voor het eerst een gebouw gekarteerd. Het gaat om de tweewoonst die nog steeds op het onderzoeksgebied staat. Het gebouw voorzien van een elke voor elke woning heeft een oppervlakte van 510 m². Binnen de contour van het bestaande gebouw wordt geen archeologisch erfgoed meer verwacht. Het bijgebouw tegen de zuidelijke perceelsgrens is een lichtere en minder diep gefundeerde constructie. De verwachting is dat deze geen of slechts een beperkte verstoring van het archeologisch niveau heeft teweeg gebracht.

Wat is de impact van de geplande werken ?

De bestaande bebouwing en begroeiing zullen worden verwijderd. Het rooien van de bomen op de twee westelijke percelen kan schade toebrengen aan eventueel in de bodem aanwezig archeologisch erfgoed.

Op het projectgebied wordt een gebouw gepland dat voorzien is van een parkeerkelder. De uit te graven oppervlakte voor het bouwen van de kelder omvat 1835 m². De kelder reikt tot 3,35 m -mV, de drie geplande liftschachten tot 4,55 m -mV.

Het bestaande af te breken gebouw met kelder valt volledig samen met de nieuw te bouwen kelder. Er wordt dus bijkomend over een oppervlakte van 1325 m² een diepe bodemingreep gepland die met zekerheid het archeologisch relevant niveau bereikt. De resterende ruimte wordt na de bouwwerken opnieuw als groenzone ingericht.

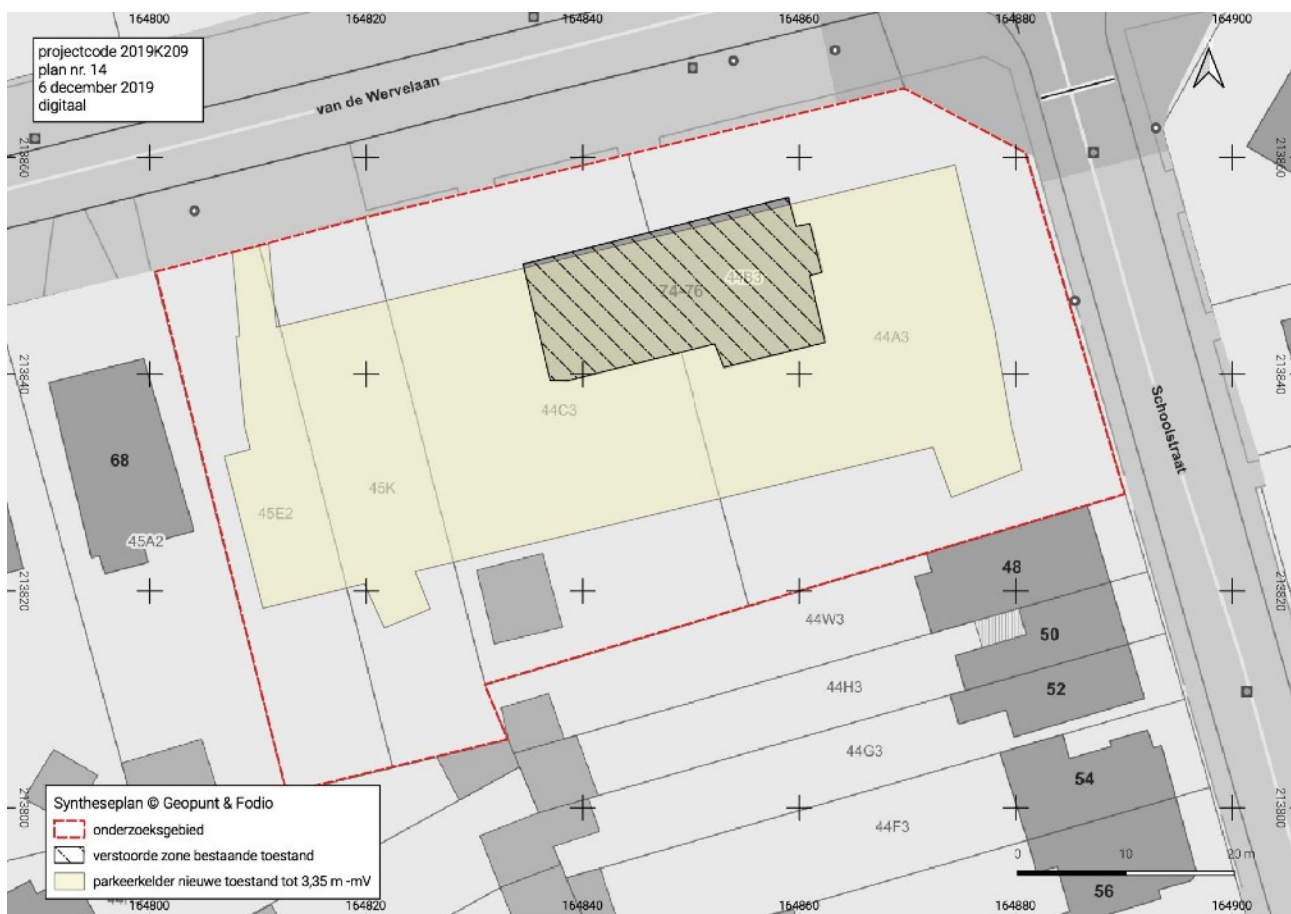

Fig. 19 De geplande parkeerkelder in overlay op de als verstoord afgebakende zone van de bestaande kelder © Geopunt & Fodio

I.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

voor steentijd artefactensites(paleolithicum - mesolithicum)

In de steentijd voedde de mens zich voornamelijk door middel van jacht, visvangst en het verzamelen van voedsel. Deze 'jager-verzamelaars' verbleven in tijdelijke kampementen. Het zijn vooral achtergebleven werktuigen in vuursteen die verwijzen naar een dergelijke verblijfplaats. Uit verschillende studies is gebleken dat veel van de gekende vindplaatsen van werktuigen uit het paleolithicum, mesolithicum en vroeg-neolithicum voorkomen op de overgang van hoge/droge gronden naar lage/natte zones. Dit noemt men een landschappelijke gradiënt. Het verband tussen het aantreffen van steentijd artefactensites en een gradiënt is sterker naarmate sterker naarmate de overgang abrupter is, bijvoorbeeld aan de randen van beekdalen. Kampementen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in een zone vanaf de gradiënt tot ca. 200 m in het droge deel. Een verklaring hiervoor is te vinden in het feit dat landschappelijke gradiënten op korte afstand van elkaar een grote verscheidenheid aan voedselbronnen en grondstoffen verschaffen en de aanwezigheid van drinkwater garanderen. Rivier- en beekdalen zijn daarenboven markante en goed herkenbare landschapselementen in een door bos gedomineerde landschap. Dalen vormden in het laat-paleolithicum en het mesolithicum belangrijke transportroutes.²¹

Het onderzoeksgebied bevindt zich op het interfluvium tussen de Zwanebeek in het westen en de Kleine Beek in oosten. Op de quartairgeologische kaart bevinden de dichtsbijzijnde zones met fluviatiele afzettingen uit het holoceen, mogelijk tardiglaciaal, zich in de vallei van de Kleinebeek, op een afstand van ca. 700 m ten oosten van het onderzoeksgebied. Het projectgebied bevindt zich niet in een gradiëntzone en ook niet op de overgang van hoger gelegen droge gronden naar lager gelegen natte zones.

Vermits het onderzoeksgebied zich niet in een gradientzone bevindt en op grote afstand van open water gelegen is wordt de kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite als laag ingeschat.

voor protohistorische en historische sites (neolithicum - nieuwe tijd)

Het grondwaterregime, de natuurlijke vruchtbaarheid en de bewerkbaarheid van de bodem bepalen mee de keuze van inplantingsplaatsen voor permanente bewoning vanaf het neolithicum. Vindplaatsen van landbouwers worden gekenmerkt door grondsporen, zoals paalkuilen, haardkuilen, afvalkuilen, waterputten en graven. De informatiewaarde van deze vindplaatsen wordt bepaald door hun ingegraven sporen. Door ploegen zullen ondiepe sporen verdwijnen, diepere sporen zullen bewaard gebleven zijn.

Uit de beschikbare historische kaarten blijkt dat het onderzoeksgebied van de tweede helft van de 18de eeuw tot het midden van de 20ste eeuw in gebruik was als akker. Op de topografische kaart van 1969 werd op het projectgebied voor het eerst een woning gekarteerd. Sporen van bewoning in de nieuwe tijd en nieuwste tijd worden niet verwacht, met uitzondering van de bestaande bebouwing.

Op basis van de topografische ligging, de bodemgesteldheid en het historisch landschapsgebruik wordt het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied als hoog ingeschat voor sporen gaande van het neolithicum tot de late middeleeuwen/ begin nieuwe tijd. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van grondsporen uit deze periodes is afhankelijk van de mate waarin het oude loopvlak is opgenomen in de oudste akkerlagen.

²¹ Verhoeven et al. 2010.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Goolaerts S. & Beerten K. 2006. Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16. Lier. Leuven.

Bogemans F. 2005 & 2008. Legende Overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen.

De Moor G. & Pissart A. 1992. Het reliëf. In Denis J. Geografie van België. Brussel: Gemeentekrediet, 129-215.

Dondeyne S., Vanierschot L., Langohr R., Van Ranst E. & Deckers J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. KU Leuven & Universiteit Gent in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

Schiltz M., Vandenberghe N. en Gullentops F. 1993. Toelichting Bij de Tertiairgeologische Kaart van België Vlaams Gewest Kaartblad 16. Lier. Brussel.

Van Ranst E. & Sys D. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

Verhoeven M., Ellenkamp G. & Keijers D. 2010. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente Echt-Susteren. Deelrapport II: landschap en archeologie. Raap Rapport 1951.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen

<https://www.agiv.be>

Bodemverkenner

<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Cartesius

<http://www.cartesius.be>

Cartoweb

www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Databank Ondergrond Vlaanderen

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Geoportaal

<https://geo.onroenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen

<http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris Onroerend Erfgoed

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000. © Cartoweb
- Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2018. © Geopunt
- Fig. 4 Opmetingsplan bestaande toestand. © Neefs & Roos 05-08-2019
- Fig. 5 Inplantingsplan parkeergarage © AIDarchitecten 14/11/2019
- Fig. 6 Snede doorheen het geplande gebouw © AIDarchitecten 14/11/2019
- Fig. 7 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2018. © Geopunt
- Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 10 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © DOV
- Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris (1771-1778). © Geopunt
- Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt
- Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). © Geopunt
- Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1873. © Cartesius
- Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1969. © Cartesius
- Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Cartesius
- Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen van de CAI toestand augustus 2018 in overlay op het GRB met aanduiding van archeologienota's (groen gerasterd) en gebieden geen archeologie (zwart omrand - turkoois gearceerd). © cai.onroerenderfgoed.be & Geopunt
- Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied op het DHMVII met in overlay de bodemkaart Belgische Classificatie, de polygonen van de CAI oktober 2019 en de VHA waterlopen 2019. © Geopunt
- Fig. 19 De geplande parkeerkelder in overlay op de als verstoord afgebakende zone van de bestaande kelder © Geopunt & Fodio

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	brons tijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.